

Württembergžani so se nato udeležili nemško-avstrajskega pohoda vse do zgornje Piave, kjer so obstali blizu onega nesrečnega Longaroneja, ki je l. 1963 doživel strašno katastrofo. Januarja 1918 je Rommel zapustil svojo vojno enoto in prešel v neki višji štab, kot sam pripoveduje v svoji knjigi. S tem se je začela njegova pot, ki ga je pripeljala že v prvi svetovni vojni do višjega štabnega oficirja. Kaj je bil v drugi svetovni vojni, vemo in nam je bliže.

CHAMONIX

Odmev se zdi, o Chamonix, spokojne lajne
med tvojimi gorami tvoje ime.

Zelen ves, gozdnat, v daljave bajne
odmaknjen od ranih let v snu si že.

V DOLINI AOSTA

Zadostuje nekaj brazd in nekoliko trave
ali odsev v vodi,
da se pomiri ta temna, kruta mrzlica v duši.

Zadostuje grób obris bajte
pod svinčnim nebom
ali vitek zvonik, ki sije skoz kostanje na griču ...

Prevedel Marijan Brecelj

Italijanski pesnik Giovanni Camerana (1845–1905) je bil pravnik po poklicu. Večidel svojega življenja je preživel v Turinu, kjer se je družil s tako imenovano literarno skupino »scapigliatura milanese«, katere člani so bili med drugimi: skladatelj Arrigo Boito in slikar Emilio Praga, ki je bil tudi pesnik. Camerana je opeval predvsem piemontsko pokrajino, gozdove in vrhove v piemontskih Alpah. Nezadovoljen s poklicnim delom, zaradi osebnih čustvenih težav in nezdružljivosti pesniškega poklica z državljskim, je napravil samomor. Njegove pesmi, na prvi pogled zapoznela romantika, ima klice moderne poezije 20. stoletja. Izšle so šele po njegovi smrti, zbrali in izdali so jih pesnikovi prijatelji slikarji, v zbirki »Versi« (1907), kot pomembnega pesnika pa sta ga odkrili povojni izdaji (v petdesetih letih in 1968).

FLIMS

PAVEL KUNAVER

Človeku se včasih izpolnijo želje, ne da bi pričakoval. Tako sem se v drugi polovici letošnjega avgusta nepričakovano znašel v lepem letovišču in smučarskem paradižu Flims v vzhodni Švici in nekoliko ur v duhu doživljal silovite dogodke pred več deset-tisoč leti. Z ženo sva na poti k ledeniku visokega Engadina obiskala sorodnike v lepem Vorarlbergu in prijazni nečak naju je nekajkrat vozil po tej krasni gorski deželici in v sosednjo švico in Liechtenstein. Tako smo nekega dne drveli po hitri cesti proti Churu, glavnemu mestu največjega švicarskega kantona Graubünden, kjer je še mnogo prebivalcev, ki govorijo ladinski jezik.

Idilčne ceste so vabile v znamenite gorske kraje – v Davos pa v Aroso ali kar naprej čez Julierski prelaz v Engadin. Toda pri Churu je avto zavil ostro proti zahodu ob Renu navzgor do Reinchenau, kjer se združita Prednji in Zadnji Ren (Vorderrhein, Hinterrhein) in se začel vzpenjati iz doline proti Flimsu. Nobena boljša geologija predvsem pa nobena knjiga o nastanku in usodi Alp ne izpusti tega imena.

Ko sva pred leti potovala na obisk k Matterhornu, sem pri Reichenauu tudi začel skakati od okna do okna našega vagona. Železnica se namreč ne ustraši težav in ostane na poti proti Oberalskem prelazu ves čas ob Renu – a prav za Reichenauom postane na 20 km pokrajina nenavadno mračna. – Lepi gorski bregovi pogorja nekako utonejo v umazanosi barvi zdrobljenega fliša, skozi katerega se prebija in deloma v hudih meandrih zvija sicer živahni Prednji Ren. Nekaj sto metrov visoke, umazano sive stene iz deloma zopet sprijetega drobirja padajo do reke in ogrožajo železnico, dokler se ta deloma po predorih in drugače dobro zavarovana ne prebije zopet v čisto, sončno pokrajino, ki se nadaljuje od mesteca Ilanz dalje.

Teh 20 km mračne pokrajine ob Renu so geologi skrbno raziskovali, saj je bila tako tuja tu v dnu sicer lepe, privlačne visokogorske pokrajine severozahodnega kantona Gräubunden. Posebno znani geolog Heim je posvetil temu koščku Švice mnogo pozornosti in časa. Raziskave so ga peljale preko Rena na levi in desni breg, na položna pobočja 1080 m visoko ležečega kraja Flims, v njegovo okolico ter pod gore Ringelspitz (3247 m), Trinser Horn (3028 m), Segnes (3099 m) in Vorab (3028 m). Te gore na severu v loku obdajajo Flims in bližnjo okolico in tvorijo plitvo, sedaj od mnogih potokov precej razčlenjeno ogromno krnico. Proti vrhovom se pobočja strmo dvignejo in tvorijo slikovite stene. Malone prav do sten se razprostirajo sedaj sijajna obsežna smučišča in veliki zaščiteni gozdovi.

Heim in drugi geologi pa so odkrili, da je bila pred nekaj desetisočletji, ko so veliki ledeniki pokrivali in preoblikovali Alpe, ta pokrajina okoli in nad današnjim Flimsom povsem drugačna. V naročju ledenih gora je ležala še ogromna gmota plasti kamenine, ki jo imenujemo s skupnim imenom fliš, nastalim v morju v t. i. staro terciarni, torej geološko razmeroma mladi dobi. Fliš sestoji iz laporja in peščencev. Ležal je torej na starejših kameninah. Če danes potuješ tam, te Slovenca, vajenega suše v naših Apneniških Alpah, preseneti množica potokov in studencev. Voda pač na površju starih, neprepustnih kamenin ne ponikne in se po površju tudi po flišu odteka navzdol proti Renu.

V eni izmed medledenih dob, ko so se ledeniki umikali, se je zgodilo: še več vode kakor sicer je zatekalo in ponikavalo med stare trdne gorske kamenine in mehkejši, manj trdni fliš. Veza med obema kameninama je postajala vse bolj slaba in rahla. Ledenik, ki je ležal doslej v dolini in je s svojimi več stotin metrov debelimi boki podpiral gorske bregove, se je tudi umaknil v velike višine. Opore so nekega dne popustile – in kamenito flišno pobočje se je premaknilo, zgrmelo v globino... 20 km daleč je siloviti plaz zasul Rensko dolino med današnjim Reichenauom in Ilanzom in se vzel še visoko na drugi desni breg Rena.

Po skrbnih računih geologa Heima se je vsulo s tem velikanskim, verjetno največjim, 15 km³ ali petnajst milijard kubičnih metrov fliša v dolino! Ren je bil odrezan od nižjih krajev in daleč navzgor po dolini se je razprostiralo začetkoma nad 100 m globoko jezero.

Še danes, ko si je Ren skozi sesutine izjedel svojo mračno zavito strugo, so podorne plasti poprečno do 400 m debele, najvišji vrh iz podornega materiala pa moli 600 m nad dolino. Da se je to zgodilo v eni izmed medledenških dob, pričajo ledeniške groblje in 8 majhnih ledeniških jezer, ki so jih zapustili na podoru ledeniki. Ti so v mlajši ledeni dobi zopet začasno pokrili Rensko dolino in tudi podor...

Ko smo se vzpenjali po mirnih zelenih pašnikih nad Flimsom, sedaj modernim letoviščem in sodobno opremljenim smučskim centrom, mi je delovala domišljija, da skoraj nisem slišal nečaka, ko je pripovedoval o smučskih prednostih Flimsa.

Okoli 150 velikih podorov v Alpah se je zgodilo v zgodovinski dobi, a le malo je zanesljivih poročil o teh za oblikovanje gora pomembnih, nenavadnih posegih naravnih sil. Največji podor je bil v Deyenstocku – 600 000 000 km³, za njim Ranti – 120 000 000 km³, Goldau – 30 000 000 km³, Elm – 11 000 000 km³.

Pri nas je bil največji v Ziljski dolini, ko se je ob potresu l. 1348 podrlo v dolino ogromno skalovje z Dobrača, zasulo 13 vasi in je do Šmohorja segalo začasno jezero.

Gozd je deloma prerastel strahotno skalno puščavo, ki jo je človek le nerad prestopil.

Kljub ogromnosti naštetih podorov se nobeden ne more meriti s prazgodovinskim podorom v Flimsu. Silni deyenstockski podor je 25-krat manjši, Goldauski celo 1000-krat manjši – in vendar, kako silovit in grozen je bil! To vemo iz pripovedovanja očividca dr. Karla Zayna. Tudi ljudje, ki so preživeli nesrečo, v Goldau, so opazovali, kako so se 2. septembra 1806 na dan podora, visoko na gori začele odpirati razpoke, ruša pa se je gubala in prevračala. Posamezne skale so se začele rušiti in valiti po planini v gozd. Pa tudi v gozdu so se začela drevesa nagibati in majati, posamezne skale pa so začele leteti z veliko hitrostjo v dolino. Ljudje še vedno niso razumeli, kaj se pripravlja – pač pa »neumno govedo«, ki je pravočasno zbežalo s pašnikov. Ptice so v tropah preplašeno vreščoč letele iz gozdov na nasprotno stran na goro Rigi. Dr. Zayn nazorno opisuje prizore v Goldau dne 2. septembra 1806, da pomaga naši domišljiji obuditi strahotne prizore silnega podora.

»Zemlja na gorskem pobočju se je začela premikati in namesto zelene ruše se je na površju pokazala rjavočrna prst. Nato so začeli drseti veliki predeli gorskega pobočja in podirati so se začele skalne stene. Za tem so se začeli premikati tudi spodnji gozdovi in neskončne množice smrek so omahovale sem in tja. Naenkrat so se začeli gozdovi hitreje premikati, množice podirajočih se skal, cele vrste ponosnih smrek, ki so gori na najvišjem skalnem robu tako čudovito stale, vse je zgrmelo v globino. Sedaj pa je zdrsnilo vse – gozdovi in zemlja, kamenje in skalne stene – vedno hitreje in hitreje in končno bliskovito proti dolini. Bobnenje, butanje, praske-tanje je kot globok grom polnilo ozračje, trgalo ušesa in še bolj grozno odmevalo po tisočernih gorskih soteskah. Cele plasti odtrganega površja, skale, velike in večje kakor hiše, vrsta pokonci stoječih smrek je frčalo po zraku... Prst se je razpršila po zraku – in skozi njo smo videli pokrajino v ozadju! Z zemljo se je dvigal rdeč prah in kakor megla zagrinjal uničujoči plaz v mrak. Videti je bil kakor velik črn oblak. Gora in dolina sta se stresli. Zemlja je trepetala, skale so se tresle, ljudje so okameneli pri pogledu na strašni prizor: Ptiči, v letu zajeti, padajo na kraj uničenja. Hiše, ljudje, govedo lete po zraku hitreje kakor iz topa izstreljena krogla. Velik del zmlete mase se dvigne iz dna doline in rine po strmem bregu na drugi strani stoječe gore Rigi; posamezna drevesa in skale pa frče še više po pobočju navzgor. V kratkem času, ko bralec to čita, v treh štirih minutah se je dogodek začel in končal...

110 hiš je bilo pokopanih in 457 prebivalcev Goldaua in okolice ter 27 turistov, ki so hoteli na Rigi, je bilo ubitih.«

Ko smo odhajali iz Flimsa, je sonce od zahodne strani zlatilo strme, deloma s svežim snegom pokrite gore, njihove visoke stene in sončne pašnike. Proti zahodu je bežal nevihtni oblak in lepa mavrica je stala med njim in nami.

V Julijcih se je udril l. 1952 precejšen plaz skalovja z gore Javoršček pri Bovcu. Pozoren gorohodec opazi v zgodnjem poletju vedno nove svetle rane v strmih stenah naših gora, na meliščih pa v večje in manjše skale zdrobljene ostanke pečevlja, ki se je nenadno odkrušilo tam na gori. Preperevanje, ki z zmrzaljo, vodo, težnostjo in kemičnim raztapljanjem nenehno deluje, neprestano niža naše gore in jih malone neopazno oblikuje. Tihi popotnik pa sliši to delo v delavnici narave, zdaj v padnju kamna v steni, zdaj v gromu večje skale, ki pridrvi z višin, pa v rohenju hudournikov, ki po nalivih vale s seboj, kar je nalomil mraz pozimi v strminah. V suši samo Belca v Karavankah more v enem samem nalivu prinesiti s seboj v dolino nekaj desetstič kubikov v grušč zdrobljenega skalovja. V temnem nedostopnem nedrju visokih gora pa pripravlja narava v prihodnosti tudi večje dogodke.

Literatura:

1. Dr. W. v. Seidlitz: Entstehen und Vergehen der Alpen 1934.
2. Dr. E. Kaiser: Lehrbuch der Allgemeinen Geologie. 1923–1924.
3. R. H. France: Die Alpen.
4. Dr. M. A. Koenig: Kleine Geologie der Schweiz, 1967.